

Bokanmeldelser

Simon Ekström og Lars Kaijser (red.)
2018. *Djur. Berörande möten och kulturella smärtpunkter*. Göteborg og Stockholm, Makadam förlag, 270 s.

Anmeldt av Guro Flinterud

«Vi er omgitt av dyr i alle former», skriver redaktørene Simon Ekström og Lars Kaijser i innledningen til artikkelsamlingen som helt enkelt har fått navnet «Djur», med undertittelen «Berörande möten og kulturella smärtpunkter». Boka handler imidlertid ikke først og fremst om dyr, den handler om møter, og om sameksistens. Den består av åtte artikler som tar for seg ulike sider ved de ikke-menneskelige dyrenes tilstedeværelse i menneskenes hverdag. Artiklene bindes tematisk sammen ved at de alle på ulike måter omhandler menneskers befatning med *ville* dyr; her er det ikke kjæledyr og husdyr, men rovdyr som bjørn, ulv og hai, utdødde mammuter og dinosaurer, trekkfugler, edderkopper, hummer og kjøtt. De forflytter seg mellom utstilling, villmark og middagsbord, med det til felles at de fremhever hvordan vi mennesker lever med de dyrene som vi ofte i utgangspunktet ikke tenker at vi lever *sammen* med. Dette aspektet løftes frem i flere av artiklene gjennom Donna Haraways begrep «Companion species», her oversatt til svensk med ordet «sällskapsart». Haraway introduserte begrepet med utgangspunkt i en analyse av sin deltakelse i hundesporten agility sammen med hunden Cayenne, men hun bedyrer også at konseptet rommer videre enn bare det å leve med et kjæledyr. Alle arter som på ulike måter, i ulike situasjoner, lever i et gjensidig påvirkningsforhold til menneskene kan

være selskapsarter—Ekström og Kaijser påpeker at selv immaterielle objekter kan regnes inn i kategorien. Et felles tankemessig utgangspunkt for artiklene er med andre ord ønsket om å forstå hvordan mennesker på ulike måter lever i et gjensidig avhengighetsforhold til de dyrene som ikke nødvendigvis er en villet eller synlig del av vår hverdag—de ville, døde, skremmende dyrene. Metodologisk springer alle artiklene ut fra en etnologisk fagtradisjon som bygger på eklektisk feltarbeid bestående at intervju og observasjoner i felt og på nett, analyser av materielle og visuelle artefakter og egne opplevelser. Utover dette bringer hver artikkel inn en særegen teoretisk vinkling på sitt tema. Dette gjør at artikkelsamlingen fremstår helhetlig, samtidig som den presenterer leseren for ulike teoretiske perspektiver og innganger til å forstå feltet.

Boka er et relativt sjeldent bidrag til forskning på forholdet mellom mennesker og dyr på et skandinavisk språk. Selv om den knytter seg til de senere tiårenes fremvekst av det internasjonale, tverrfaglige forskningsfeltet som vekselvis går under navnene animal studies, human-animal studies (HAS) og critical animal studies (CAS), plasserer den seg også tydelig innenfor en skandinavisk etnologitradisjon. På denne måten bidrar artiklene til å utvikle et skandinavisk fagspråk på HAS-feltet i en tid hvor små språk står under press i forskningssammenheng. Samtidig løfter valget av språk og bevisstheten rundt en svensk/skandinavisk etnologisk fagtradisjon frem dynamikker som bringer nye perspektiver inn i HAS. Redaktørene fremhever i sin innledning at artiklene inngår i det de kaller *kulturelle dyrestudier*, og de påpeker at til tross

for en anerkjennelse av at kjernen i HAS dreier seg om å utfordre det tradisjonelle skillet mellom mennesker og dyr, så springer forskningen bak bokas artikler ut av en grunnleggende humanistisk forskningstradisjon. Det primære fokuset er som sådan å utforske hva dyrenes tilstedeværelse gjør med menneskene. Som de selv sier det, den røde tråden gjennom artiklene er utforskningen av det å *føle* med, *tenke* med, *fortelle* med, og *være* dyr.

Tre av artiklene tar for seg dyr på utstilling. Mattias Frihammar forteller om Villmarksgalleriet i Mo, et privat bygdemuseum som utfordrer ideer om modernitet, og fremhever hvordan syn på og bruk av dyr fremhever konflikter mellom sentrum og periferi. Lars Kaijser og Sverker Hyltén-Cavallius sine artikler befinner seg tematisk innenfor det mer etablerte, idet de studerer henholdsvis akvarier og naturhistoriske museer. Begge artiklene viser hvordan vitenskap og underholdning smelter sammen; Kaijser gjennom å fremheve hvordan akvariene i de seneste årene har lokket publikum gjennom en type fremstilling av haiens populærkulturelle historie fra skrekkefilmhelt til utrydningstruet art, Hyltén-Cavallius gjennom å fremheve hvordan liv og død settes i spill i naturhistoriske museer, enten det er gjennom fremstillinger av utdødde arter, eller av utstoppede, døde, individuelle dyr. Elin Lundquist og Susanne Nylund Skog tar også for seg de visuelle aspektene ved karismatiske dyr, men i deres tilfeller dreier det seg om trekkfugler, som henholdsvis kikkeres på og skytes. Lundquists artikkel tar for seg jakt på trekkfugler på Malta, analysert fra perspektivet til de som jakter på jegerne som jakter på trekkfuglene. Lest i sammenheng med Skogs artikkel om fuglekikkere i Sverige som reiser land og strand rundt for et bilde, en video og et kryss på en liste, fremhever disse artiklene hvordan menneskenes handlinger knyttet til dyr ty-

deliggjør kompleksiteten i begrepet «tradisjon», som også fremstår som sentralt i Frihammars artikkel om villmarksgalleriet på Mo. Simon Ekströms artikkel om vitsetegninger av hummere går inn i det samme landskapet, idet han utforsker hvordan menneskers praksis for å avlive hummere ved å koke dem levende—en praksis som de senere årene har blitt ulovlig i hvert fall i Norge—blir gjenstand for svart humor i vitsetegninger som snur på rollene mellom menneske og hummer. Hvor går egentlig grensen mellom tradisjon og dyrevelferd? Hvordan kan vi som kulturforskere på best mulig måte navigere i dette landskapet, hvor vi ønsker å ta begge sider på alvor?

Utgangspunktet for artikkelsamlingen problematiserer med andre ord utfordringen ved å samtidig jobbe disiplinært og tverrfaglig, all den tid en vinkling som er grunnleggende for disiplinen (etnologer studerer mennesker), kan oppleves å være på kollisjonskurs med tankene i det tverrfaglige feltet (menneskene er ikke sentrale). Dilemmaet diskuteres i innledningen, men fremstår som noe som med fordel kunne blitt løftet bedre frem gjennom bokas artikler. Når redaktørene hevder at artiklene kan fremstå som *antroposentrisk* fordi det overordnede målet er å øke forståelsen for hva det er å være menneske, så spør jeg meg om det er så enkelt at bare fordi mennesket er *målet* for forskningen, så må også *prosessen* frem mot målet være antroposentrisk? Kan man ikke også desentralisere det menneskelige subjektet i jakten på å forstå mennesket bedre? Jeg opplever for eksempel at Michell Zethsons bidrag om kjøtt destabiliserer det antroposentriske perspektivet ved å balansere en fremstilling av mennesket som kulturvesen og naturvesen, til tross for at artikkelen gjennomgående beskriver mennesker og det de gjør. Helena Hörnfeldts artikkel om skremmende dyr beskriver også effektivt menneskenes tap av

kontroll i møte med ikke-menneskelige dyr, et tema som i seg selv balanserer mellom å handle om å forstå mennesket, og å forstå mennesket som én brikke i et større og mer uoversiktlig bilde. Det at diskusjonen rundt dette ikke tas fullt ut gir imidlertid samtidig rom for refleksjon for leseren, noe som gjør at artiklene i boka kan egne seg i undervisning, ikke bare i emner som omhandler forholdet mellom menneske og dyr, men også de som berører kulturforståelse og kulturfa- genes egenart.

Camilla Ruud og Gro Ween (red.) 2019. *«En trængslernes Historie». En antologi om mu- seumsmannen og historikeren Yngvar Nielsen.* Orkana förlag. 270 s.

Anmeldt av Karin Gustavsson

I studiet av den norske kulturhistorien så som den framtræder under andra halvan av 1800-talet och 1900-talets två första decen- nier är Yngvar Nielsen (1843-1916) en per- son som förekommer i imponerande många sammanhang. Han agerar som historiker och arkivforskare, professor i geografi, museiföre- ståndare, kulturhistorisk författare, förenings- grundare och i politiken. Fenomenet med verksamhet på en lång rad områden avspeglar den vetenskapliga situationen under den här epoken där få personer var verksamma och där en karriär som Nielsens var möjlig. Vid den tid som Nielsen var verksam var Sverige och Norge förenade i union fram till 1905, och därför bör han betraktas inte bara som en aktör inom den norske kulturhistorien utan också i den svenska. Som lärare åt Oscar II:s barn hade han inflytande över den kom- mande statschefen och bör rimligen ha satt sin prägel på de uppväxande kungliga barnens tankevärld. Inrättandet av, och 90 år senare avskaffandet av, unionen mellan Sverige och

Norge ignoreras ofta i den svenska historie- skrivningen. Vi glömmer gärna att Sverige före 1905 var något annat än Sverige senare, men inom det kulturhistoriska området hade unionstanken och skandinavismen stor be- tydelse i Sverige, och därför förtjänar Nielsen också en plats i den svenska historien.

Istället för en klassisk biografi finns nu en antologi med bidrag från 10 olika skri- benter och en fyllig, resonerande inledning av redaktörerna Gro Ween och Camilla Ruud. Det är ett lyckat upplägg, som jag önskar kunde komma till bruk oftare, istället för den klassiska biografien skriven av en en- sam författare. Yngvar Nielsen var verksam i en tid då den akademiska specialiseringen ännu inte var ett faktum utan det var möjligt för en person som studerat historia att bli professor i geografi. Dessutom var den poli- tiska och samhällliga situationen under Niel- sens levnad påfallande komplex, och de olika författarna speglar, analyserar och kon- textualiserar skilda skeden i Nielsens liv och karriär utifrån olika perspektiv och sina re- spektive specialkunskaper. Den översikt över Nielsens påverkan på de olika fält där han var verksam hade knappast varit möjlig för en ensam författare att åstadkomma.

Bokens titel »En trængslernes historie« anspelar på de olika formerna av trängsel som kan spåras i Nielsens liv. I bokens inledande kapitel går Ween och Ruud igenom olika fa- ser och verksamhetsfält där det ibland blev trångt för Nielsen i konkurrens med andra, ibland trångt i ordets fysiska betydelse. Som analytiskt begrepp är »trängsel« innovativt och ett lyckat redskap för att analysera Niel- sens karriär. Trängsel är ett tillstånd som lätt lockar fram människors sämre egenskaper, samtidigt som det är ett incitament för att skapa förändring. Och förändring är också ett uppenbart tema i boken, som genomsyrar alla kapitel, även om skribenterna inte skriver fram det explicit.